

dr Aleksandra Mroczek-Żulicka (ORCID: 0000-0002-0065-4659)

dr Justyna Mokras-Grabowska (ORCID: 0000-0003-0994-5484)

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

aleksandra.mroczek.zulicka@geo.uni.lodz.pl

justyna.grabowska@geo.uni.lodz.pl

2.3. *Quelle*, Koci Szlak, Centrala – czytanie i interpretacja krajobrazu Księżego Młyna w Łodzi

Wstęp

Temat oraz formuła zajęć została opracowana na podstawie warsztatów terenowych prowadzonych cyklicznie ze studentami kierunku turystyka i rekreacja (I rok, I stopień) podczas ćwiczeń terenowych „Letni obóz turystyki aktywnej”. Zajęcia w podobnej formule przeprowadzono między innymi we wsi Frydman (woj. małopolskie), w Niedzicy (woj. małopolskie) oraz w Bystrzycy Kłodzkiej (woj. dolnośląskie). Prezentowana propozycja zajęć terenowych o charakterze warsztatowym może być adresowana zarówno do uczniów szkół ponadpodstawowych, jak i studentów.

Cele i znaczenie edukacyjne zajęć – walory poznawcze i kształcące z odniesieniem do efektów kształcenia studentów i podstawy programowej szkół ponadpodstawowych

Zaproponowana forma zajęć realizuje wiele celów poznawczych (krajoznawczych), dydaktycznych i wychowawczych. Uczestnicy mają możliwość konfrontacji wiedzy zdobytej podczas zajęć audytoryjnych, rozszerzenia jej o aspekty związane z bez-pośrednim doświadczaniem elementów krajobrazu. Ponadto zajęcia mogą stanowić istotne wsparcie dla nauczycieli poprzez możliwość zestawienia wiedzy teoretycznej z praktyczną. Zajęcia rozwijają zdolności obserwacyjne – uczą dostrzegania zasobów przyrodniczych i antropogenicznych w przestrzeni geograficznej i ich rozumienia, kształtują umiejętności dostrzegania zjawisk przyczynowo-skutkowych. Do najważniejszych celów propozycji zajęć należy zaliczyć:

- kształtowanie umiejętności czytania elementów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego przestrzeni,

- dostrzeganie i rozumienie wybranych miejsc w krajobrazie,
- kontakt z tkanką miejską i użytkownikami wybranych miejsc,
- zrozumienie warstwy sensorycznej krajobrazu,
- kształtowanie umiejętności prezentacji własnej interpretacji krajobrazu.

Realizację tego rodzaju zajęć terenowych odniesiono do efektów uczenia się studentów kierunku turystyka i rekreacja (I stopień), z uwzględnieniem składnika opisu charakterystyk I i II stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji. W ramach przedmiotu „Letni obóz turystyki aktywnej” realizowane są efekty uczenia się odnoszące się do obszaru wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych poszerzanych przez studentów (tab. 2).

Tab. 2. Odniesienie kierunkowych efektów uczenia się do charakterystyk Polskiej Ramy Kwalifikacji (PRK) dla kierunku turystyka i rekreacja, studia I stopnia

Symbol efektu uczenia się opisującego program studiów	Efekt uczenia się opisujący program studiów	Odniesienie do składnika opisu charakterystyk pierwszego i drugiego stopnia PRK
1	2	3
WIEDZA		
4T-1A_W04	zna i rozumie sposoby organizowania i obsługi ruchu turystycznego lub działalności rekreacyjnej, organizowania i realizowania przedsięwzięć turystycznych lub rekreacyjnych	P6S_WG P6S_WK P6U_W
14T-1A_W10	zna i rozumie sposoby zrównoważonego wykorzystania potencjału antropogenicznego i przyrodniczego na potrzeby tworzenia atrakcji i produktów turystycznych, hotelarskich lub rekreacyjnych oraz innych przedsięwzięć związanych z zagospodarowaniem przestrzeni geograficznej	P6S_WG P6S_WK
14T-1A_W12	zna i rozumie zasady bezpieczeństwa, higieny pracy i ergonomii w turystyce, hotelarstwie lub rekreacji	P6S_WK
UMIĘTNOŚCI		
14T-1A_U02	potrafi prawidłowo dobierać źródła informacji oraz korzystać z nich w sposób krytyczny i syntetyczny, a na ich podstawie przedstawiać, uzasadniać i oceniać stanowiska i opinie	P6S_UW P6S_UK

1	2	3
14T-1A_U06	potrafi współpracować w zespole, planować i organizować pracę indywidualną i zespołową, współdziałać w ramach prac interdyscyplinarnych	P6S_UW P6S_UO P6S_UU
14T-1A_U07	potrafi w sposób praktyczny i innowacyjny wykorzystać wiedzę specjalistyczną w działalności naukowej, społecznej oraz gospodarczej, realizując zadania turystyczne, hotelowe lub rekreacyjne zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju i zasadami bezpieczeństwa	P6S_UW P6S_UK P6S_UO P6S_UU
KOMPETENCJE SPOŁECZNE		
14T-1A_K02	jest gotów do poszanowania i upowszechniania wzorów właściwego, etycznego postępowania, przyjmowania odpowiedzialności za skutki podejmowanych decyzji, przyjmując różne role (np. przewodnika, pilota, menadżera, organizatora, animatora lub instruktora)	P6S_KO P6S_KR P6U_K
14T-1A_K05	jest gotów współorganizować działalność na rzecz środowiska społecznego w imię interesu publicznego, działać na rzecz lokalnej społeczności w sposób przedsiębiorczy i zrównoważony	P6S_KO P6S_KR
14T-1A_K06	jest gotów dbać o dorobek i tradycje zawodowe w sektorze HTR (hotelarstwo, turystyka, rekreacja), odpowiedzialnie pełnić role usługodawcy i dbać o bezpieczeństwo podległych podmiotów	P6S_KR P6U_K

Źródło: Załącznik do uchwały nr 591 Senatu UŁ z dnia 16 września 2019 r., Studia I stopnia stacjonarne i niestacjonarne. Program obowiązujący od roku akademickiego 2019/2020. Turystyka i rekreacja ze specjalnościami.

Uczestnicy zaproponowanych warsztatów dzięki odkrywaniu krajobrazu miasta mogą poszerzyć swoją wiedzę w zakresie organizowania i obsługi ruchu turystycznego lub działalności rekreacyjnej na wybranym terenie. Ponadto poznają możliwości wykorzystania potencjału antropogenicznego i przyrodniczego na potrzeby tworzenia atrakcji oraz produktów turystycznych i rekreacyjnych, a także innych przedsięwzięć związanych z zagospodarowaniem przestrzeni geograficznej. Uczestnicy zdobywają także wiedzę na temat zasad bezpieczeństwa (np. poruszanie się z grupą), higieny pracy (planowania długości trasy z uwzględnieniem możliwości percepcyjnych grupy) oraz ergonomii w turystyce i rekreacji.

Dzięki udziałowi w tego rodzaju warsztatach terenowych uczestnicy nabywają ponadto umiejętności prawidłowego dobierania źródeł informacji oraz korzystania z nich w sposób krytyczny i syntetyczny, a na ich podstawie uczą się przedstawiać, uzasadniać i oceniać stanowiska oraz opinie (zebranie informacji o obszarze, następnie przedstawienie ich wyboru pozostałym uczestnikom). Ponadto dzięki umiejętnej współpracy w grupie potrafią współdziałać, planować i organizować pracę indywidualną oraz zespołową. Współpraca w grupie oraz dokonywane podczas zajęć „odkrycia” w krajobrazie pozwalają na nabywanie umiejętności realizacji zadań turystycznych i rekreacyjnych w sposób praktyczny i innowacyjny zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju oraz zasadami bezpieczeństwa.

Uczestnicy tego rodzaju zajęć nabywają także istotnych kompetencji społecznych. Stają się bardziej przygotowani do poszanowania i upowszechniania wzorów właściwego, etycznego postępowania, przyjmowania odpowiedzialności za skutki podejmowanych decyzji, przyjmując różne role (w tym przypadku przewodnika turystycznego, animatora). Poszerzają dorobek i tradycje zawodowe w sektorze HTR (hotelarstwo, turystyka, rekreacja), odpowiedzialnie pełnią rolę usługodawcy i dbają o bezpieczeństwo podległych podmiotów.

Prezentowany projekt zajęć terenowych odnosi się również do podstawy programowej szkół ponadpodstawowych¹ – wykazuje zgodność z celami edukacyjnymi w zakresie kształcenia i wychowania. Zajęcia uczą przede wszystkim dostrzegania wieloaspektowych prawidłowości dotyczących środowiska przyrodniczego, życia i gospodarki człowieka oraz wzajemnych powiązań w systemie człowiek–przyroda–gospodarka. Do istotnych celów kształcenia z zakresu geografii na poziomie szkoły ponadpodstawowej, do których nawiązuje scenariusz zajęć, należą także: kształcenie umiejętności analizowania, porównywanie, interpretowanie zjawisk i procesów geograficznych, wnioskowanie, twórcze i krytyczne myślenie w zakresie geografii, doskonalenie i krytyczna ocena źródeł informacji czy też rozwijanie aktywności poznawczej uczniów i kształtowanie łatwości wypowiedzi poprzez stosowanie różnorodnych metod aktywizujących. W zakresie wychowawczym zaproponowane zajęcia wpływają m.in. na uwrażliwienie na wartość i znaczenie obiektów znajdujących się w środowisku geograficznym, umiejętności kształtowania pracy w grupie oraz prezentowanie i uzasadnianie własnych stanowisk. Zaproponowane scenariusze zajęć uczą zatem prawidłowości w zakresie funkcjonowania środowiska geograficznego oraz wzajemnych zależności w systemie człowiek–przyroda, rozumienia zasad

¹ <https://www.podstawaprogramowa.pl> (dostęp: 15.09.2023).

zachowania dziedzictwa kulturowego, oceniania zjawisk i procesów zachodzących w przestrzeni geograficznej oraz dostrzegania aplikacyjnego charakteru geografii.

Opis koncepcji zajęć

Aby zrealizować zamierzone cele (w przypadku pracy ze studentami – efektów uczenia się), zadania terenowe na Księżym Młynie w Łodzi realizowane były w czterech grupach. Każda z grup otrzymała odmienną kartę pracy, dzięki której uczestnicy poznawali i interpretowali przydzielony im fragment przestrzeni wraz z elementami krajobrazu przyrodniczo-kulturowego. Na kartach zapisane były zadania do rozwiązania, które miały charakter literacki, geograficzny, krajoznawczy oraz sensoryczny. Zadania stanowiły wytyczne do zrealizowania poleceń, szczegółowy opis działań do wykonania, krótką inspirację do wykonania zadania (wiersz, stare fotografie, wycinek z prasy).

Na podstawie wykonanych w terenie zadań grupy przygotowywały się do autorskiej prezentacji wybranych elementów krajobrazu Księżego Młyna. W warsztatach nacisk położono na samodzielnie poznanie i odkrywanie obszaru, a następnie zachęcenie do własnej interpretacji krajobrazu, która z kolei miała być inspiracją do podzielenia się własnymi odkryciami z pozostałymi grupami w formie autorskiej trasy zwiedzania, z wykorzystaniem elementów przewodnictwa turystycznego. Istotnymi elementami były: samodzielne budowanie warsztatu przewodnika w terenie, niepowielanie schematów, kreowanie własnej, innowacyjnej i unikatowej oferty eksplorowania i odkrywania przestrzeni turystycznej.

Zaproponowany układ zajęć przewidywał następujące etapy:

- 1) przywitanie uczestników zajęć, przedstawienie celów zajęć terenowych,
- 2) podział uczestników na cztery grupy, wybór liderów grup,
- 3) rozdanie kart pracy oraz wyjaśnienie zadań do realizacji,
- 4) praca grupowa polegająca na realizacji zadań zawartych w karcie pracy,
- 5) prezentacja zrealizowanych zadań przez poszczególne grupy oprowadzające (ewentualne uzupełnienie i podsumowanie wypowiedzi uczestników przez nauczycieli),
- 6) podsumowanie zajęć.

Przykładowa karta pracy (ryc. 10) składała się z następujących elementów: strony tytułowej, wiersza-inspiracji, słów kluczowych, archiwalnych fotografii, wycinków z prasy oraz arkusza do tworzenia „własnej opowieści”.

KARTA PRACY KSIĘŻY MŁYN

ZADANIA:

- Odszyfruj
- Znajdź
- Odkryj
- Zaprowadź
- Opowiedz

Grupa II

KONGRES EDUKACJI GEOGRAFICZNEJ 2022

WYDZIAŁ NAUK
GEOGRAFICZNYCH

*Do najstarszego publicznego parku Łodzi swe kroki skieruj
i jego reprezentacyjną aleję się przespaceruj.*

*Tam, gdzie niegdyś władze miejskie altany, ławki i mostki nad źródłami zbudowały
i jedno z najpiękniejszych miejskich, przyrodniczych doznań mieszkańcom zapewniły.*

*Gdzie Karol Scheibler na terenie bogatym w źródła swą jurydykę wybudował,
a spacerowy ogród magistrat robotnikom na bezpłatny wypoczynek i zabawy ufundował.*

*Idź do I części parku, gdzie Bractwo Kurkowe swą strzelnicę zainstalowało,
którą dopiero w 1905 roku carskie władanie skasowało.*

*Tam dęby, partery kwiatowe, koncertowa estrada, głogi i sędziwe graby ze stawami współgrają
i historię prastarej łódzkiej puszczy opowiadają.*

*Tam dziś nowoczesna palmiarnia oraz dwie kawiarnie odwiedzających witają
i miejscowe dziedzictwo godnie przedstawiają.*

*Idź do II części parku, gdzie na muzealnym dziedzińcu eksponaty z filmowych plenerów
i z tufu wulkanicznego grota do dziś zaskakują wielu.*

*Gdzie miłośzqb chiński i kalifornijskie topole monumentalnie wyrastają
i ogromne cisy altankę parkową otaczają.*

Słowa Klucze: warcaby, Zielone Świątki, letnie
potańcówki, metasekwoje chińskie

WASZA OPowieść o ...

Co to za miejsce/a?

„Sensoryczny azymut” - DOTYK

Przedyskutujcie w grupie zagadnienia: Jakie interesujące tekstury można dotknąć na wskazanym w zadaniu obszarze? Jakie są powszechnie znane właściwości przytulania się do drzew?

Wykonajcie na kartce odciski kory trzech drzew – pomników przyrody, podpiszcie ich nazwy oraz zaznaczcie na mapie ich lokalizację.

Pytanie do mieszkańców/odwiedzających?

Wasze odkrycia (zaskoczenia, inspiracje):

.....

.....

.....

.....

Ryc. 10. Przykładowa karta pracy wykorzystana podczas warsztatów na Księżym Młynie w Łodzi
 Źródło: oprac. J. Mokras-Grabowska, A. Mroczek-Żulicka z wykorzystaniem
<https://fotopolska.eu> (dostęp: 15.09.2023) i <https://beadekerlodz.blogspot.com>
 (dostęp: 15.09.2023)

Założono, że w trakcie wykonywania zadania warsztatowego należy skoncentrować się na następujących elementach, stanowiących wytyczne do pracy w terenie:

- „Odszyfruj” – odszyfrowanie miejsc, zdarzeń i słów kluczy opisanych w karcie, wyjaśnienie pojęć, zapoznanie się z historią i przemianami dotyczącymi wskazanych miejsc, obiektów lub postaci,
- „Znajdź” – zlokalizowanie elementów krajobrazu, a następnie skierowanie się we wskazane w inspirującym cytacie miejsca,
- „Odkryj” – obserwacja przestrzeni i interpretacja elementów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, sformułowanie istotnych dla odkrywania dziedzictwa pytań skierowanych do użytkowników przestrzeni, zapisanie ich w karcie pracy, a następnie zadanie pytań przypadkowo spotkanym osobom,
- „Zaprowadź” – opracowanie kolejności prezentacji poszczególnych miejsc i podzielenie wypowiedzi wśród uczestników grupy,
- „Opowiedz” – przygotowanie wypowiedzi na temat przydzielonych obszarów/obiektów poprzez budowanie własnej narracji i interpretacji krajobrazu opartych na zebranych materiałach.

Dzięki tak przeprowadzonej pracy warsztatowej uczestnicy mieli możliwość dokonania analizy i interpretacji elementów krajobrazu na przykładzie Księżego Młyna w Łodzi. Wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne zdobyte poprzez pracę grupową, wykonanie zadań oraz analizę elementów krajobrazu (w tym analizę sensoryczną) pozwoliły na holistyczne zrozumienie dziedzictwa obszaru o nieoczywistym (w tym przypadku postindustrialnym) potencjale geograficznym i wykorzystaniu go w działaniach praktycznych.

Kryteria doboru miejsca realizacji warsztatów

Zaproponowana koncepcja zajęć terenowych może być realizowana w różnorodnych przestrzeniach geograficznych. Motywem dla ich opracowania była chęć niestandardowego, kreatywnego i interaktywnego zapoznania uczestników (studentów) z przestrzenią geograficzną i zachodzącymi w niej procesami. Szczególne znaczenie miało różnorodne dziedzictwo (w tym wielokulturowość regionów), tożsamość regionalna, warstwa sensoryczna, informacje pozyskane od użytkowników przestrzeni (w tym samych mieszkańców), wykorzystanie historii i związanego z nią dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w turystyce i rekreacji. Analizie podlegał potencjał środowiska geograficznego, który uczestnicy eksplorowali, odkrywali, a często nawet redefiniowali. Autorzy koncepcji zajęć na Księżym Młynie posiadają doświadczenie w ich tworzeniu w innych regionach Polski (głównie w górach). W przypadku wsi Frydman było to

wielokulturowe dziedzictwo Spiszu, w Niedzicy – potencjał turystyczny Pienin, natomiast w Bystrzycy Kłodzkiej – walory dolnośląskiego miasta o przerwanej ciągłości kulturowej, przynależącego historycznie do różnych organizmów państwowych, a co za tym idzie cechującego się bogatym, wielokulturowym dziedzictwem. Istotnymi elementami krajobrazu analizowanymi przez uczestników były m.in.: obiekty architektury i budownictwa, tradycje regionalne (w tym kulinarne), kultura ludowa, zasłużone postaci związane z miejscem, ważne wydarzenia historyczne oraz ciekawostki i anegdoty. Podczas wypowiedzi, które stanowiły formę interaktywnego przewodnictwa turystycznego, istotne były: odpowiedni dobór źródeł i informatorów, praca kompilacyjna mająca na celu odpowiednie zebranie i przedstawienie elementów wypowiedzi, elementy urozmaicające wypowiedzi w postaci spotkań i rozmów z mieszkańcami bądź użytkownikami analizowanych przestrzeni.

Opracowana koncepcja zajęć terenowych dotyczy przestrzeni geograficznej Księżego Młyna w Łodzi. Obszar wybrano ze względu na interesującą, unikatową tkankę miejską, w której zachowało się wiele elementów krajobrazu świadczących o jego przemysłowej historii. Powstały w XIX wieku zespół fabryczno-pałacowo-mieszkalny jest symbolem ogromnego awansu ekonomicznego i socjalnego miasta i jednocześnie stanowi wzór architektury przemysłowej tego stulecia (Kobojek 1998). Zespół urbanistyczny Księżego Młyna stworzył największy łódzki fabrykant pochodzący z zachodniej Nadrenii – Karol Wilhelm Scheibler. Jego „królestwo” przemysłowe, zaprojektowane przez architekta Hilarego Majewskiego, zaczęło powstawać w 1870 roku. Historia Księżego Młyna sięga jednak już XIII wieku, kiedy to uruchomiono tu pierwsze młyny – Wójtowski, Plebański (Księży), Kulam, Araszt i Lamus, które dały początek osadzie młyńskiej utworzonej przy rzece Jasień. W wyniku postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 roku władze Królestwa Polskiego przyjęły program odbudowy gospodarczej różnych regionów kraju. Pozostałości urządzeń inżynierskich dawnej osady młyńskiej Księżego Młyna wykorzystano więc do nowych celów – przemysłowych, by zbudować zakłady fabryczne i rozwinąć włókiennictwo. Szczególne znaczenie miała płynąca tu rzeka Jasień, dająca urządzeniom przemysłowym naturalne źródło energii. Mimo że wielu przemysłowców próbowało swoich sił w tworzeniu na terenie Księżego Młyna osady tkackiej, to jednak dopiero Karol Wilhelm Scheibler odniósł znaczący sukces. Jego przedsiębiorstwo wyrobów bawełnianych stało się wkrótce największym zakładem przemysłowym Łodzi. Pierwsze zabudowania fabryczne wzniesiono na dzierżawionych wiczyście od miasta terenach przy Wodnym Rynku w 1855 roku (przędzalnia bawełny zwana „Centralą”). W latach 70. XIX wieku powstał kolejny kompleks przemysłowy Scheiblera, obejmujący

dwie przędzalnie, niciarnię, tkalnię, gazownię, boczną kolejową oraz magazyny surowca. Dla robotników fabryki zbudowano osiedle mieszkalne – trzy szeregi koszarowych domów z czerwonej cegły z komórkami, pralnią i magłem. Obok domów rodzinnych wzniesiono zabudowę towarzyszącą – szkołę, szpital, ambulatorium, budynek straży pożarnej i domy dla strażaków, sklep fabryczny (konsum), klub, teatr, bibliotekę. Zaprojektowano także zieleń i ciągi komunikacyjne. Całość stanowiła przemysłowy układ urbanistyczny o regularnym, osiowym układzie.

Zajęcia terenowe zaplanowano w sposób umożliwiający uczestnikom poznanie najważniejszych elementów założenia fabrycznego na Księżym Młynie. Przy doborze miejsc wzięto pod uwagę następujące kryteria:

- „nieoczywisty” krajobraz Księżego Młyna w Łodzi i jego potencjał postindustrialny,
- historię rozwoju przemysłu włókienniczego obszaru,
- walory kulturowe i przyrodnicze,
- zmiany, renowacje, projekt rewitalizacji obszaru,
- współczesne działania ożywiające przestrzeń,
- nowe funkcje obszaru powstałe w wyniku rewitalizacji – m.in.: obiekty gastronomiczne, pracownie artystyczne, Centrum Informacji Turystycznej.

W celu realizacji zajęć wybrane zostały następujące, najbardziej charakterystyczne fragmenty przestrzeni Księżego Młyna:

- Wodny Rynek (obecny plac Zwycięstwa) – powstał w 1840 roku na terenie nowo utworzonej Nowej Dzielnicy. Obejmował obszerny plac targowy przy dawnym trakcie do Rokicin. W realizacji zajęć warsztatowych oprócz placu uwzględniono: pierwszą przędzalnię Karola Scheiblera („Centralę”), pierwsze domy rodzinne dla robotników, pałac Karola Scheiblera i mieszczące się w nim obecnie Muzeum Kinematografii;
- Parki Źródlińska I i II – założony w 1840 roku pierwszy park miejski Łodzi, podzielony w 1855 roku na część wschodnią (Park Źródlińska I) i zachodnią, sprzedaną Karolowi Scheiblerowi (Park Źródlińska II);
- osiedle domów robotniczych – domy rodzinne (famuly) wzniesione w 1875 roku dla pracowników fabryki Karola Scheiblera. Wkomponowane w zieleń, z aleją główną (obecna ul. Księży Młyn), ze szkołą i sklepem fabrycznym (konsumem);
- fragment ulicy Tymienieckiego – z dawną remizą strażacką (1891), domami dla strażaków, boczną kolejową (dawna Scheiblerowska linia kolejowa), przędzalnią oraz willą Edwarda Herbsta (1875–1877).

Podsumowanie

Zaproponowana koncepcja zajęć terenowych wyposaża ich uczestnika w zasoby wiedzy o regionie. Poprzez aktywny proces edukacji pozwala wydobyc wartości tkwiące w krajobrazie miasta i środowisku geograficznym, uczy diagnozowania zasobów oraz kreatywnego ich wykorzystania na potrzeby turystyki i rekreacji. Zajęcia stanowią tym samym inspirację do dalszych działań tego typu – nauczyciel, opierając się na źródłach i wiedzy regionalnej, ma możliwość różnego ich doboru, wykorzystania i interpretacji, a wykorzystując sferę sensoryczną, umożliwi uczestnikom dogłębne poznanie przestrzeni, jej aktywną eksplorację i rozumienie. Działania edukacyjne tego typu dają zatem duże możliwości eksperymentowania – zarówno w zakresie doboru środowiska geograficznego, jego elementów krajobrazowych, jak i ich interpretacji. Odwołując się do sfery literackiej, geograficznej, krajoznawczej oraz sensorycznej, łączą w sobie różnorodne sposoby poznania i rozumienia przestrzeni.

Bibliografia

- Bonislawski R., Podolska J. (2008), *Spacerownik łódzki*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Łódź.
- Kobojek G. (1998), *Księży Młyn. Królestwo Scheiblerów*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Łódź.
- Laurentowicz-Granas M., Manzett-Kubiak J. (2009), *Pałace Ziemi Obiecanej*, Wydawska Oficyna Wydawnicza ZORA, Łódź.
- O Księżym Młynie. *Historia-Architektura-Ogrody* (2001), red. W. Kaczmarek, Wydawska Oficyna Wydawnicza ZORA, Łódź.
- Parki Łodzi* (1962), red. J. Mowszowicz, „Szlakami Nauki”, t. 2, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Załącznik do uchwały nr 591 Senatu UE z dnia 16 września 2019 r., *Studia I stopnia stacjonarne i niestacjonarne. Program obowiązujący od roku akademickiego 2019/2020. Turystyka i rekreacja ze specjalnościami*.

Źródła internetowe

- „Dziennik Łódzki” (1885), <https://beadekerlodz.blogspot.com> (dostęp: 15.09.2023).
- <https://fotopolska.eu> (dostęp: 15.09.2023).
- <https://www.podstawaprogramowa.pl> (dostęp: 11.02.2023).